

کارایی ترکیبات کلات کننده با نرخ تجزیه پذیری زیستی متفاوت در بهبود عملکرد گیاه پالایی خاک آلوده به کادمیوم توسط گونه های زینتی تاج خروس (*Amaranthus caudatus*) و گل جعفری (*Tagetes patula*)

نسترن عاقلان^۱، سهیل سبحان اردکانی^{۲*}، مهرداد چراغی^۲، بهاره لرستانی^۲، هاجر مریخ پور^۳

^۱ دانشجوی دکترای تخصصی محیط زیست، دانشکده علوم پایه، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران

^۲ دکترای تخصصی علوم محیط زیست، دانشیار گروه محیط زیست، دانشکده علوم پایه، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران

^۳ دکترای تخصصی علوم خاک، استادیار گروه کشاورزی، دانشگاه سیدجمال الدین اسدآبادی، اسدآباد، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۰۲/۱۷؛ تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۵/۲۵

چکیده

زمینه و هدف: امروزه از آنجا که روند فزاینده آلودگی محیط زیست و بویژه خاک سلامت زیست‌مندان را تهدید می‌کند، انواع روش‌های پالایش خاک از جمله گیاه‌پالایی برای پالایش آلاینده‌های آلی، غیرآلی و هسته‌ای از محل‌های آلوده مورد توجه قرار گرفته‌اند. از این رو، این پژوهش با هدف ارزیابی کارایی عوامل کلات‌کننده زیست تجزیه‌پذیر در بهبود عملکرد گیاه‌پالایی خاک آلوده به کادمیوم توسط گونه‌های زینتی تاج‌خروس و گل جعفری در سال ۱۳۹۷ انجام شد.

مواد و روش‌ها: در این پژوهش توصیفی، پس از آلوده کردن خاک با ۵۰ و ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم و تیمار آن با محلول‌های ۲/۵۰، ۲/۰۰ و ۲/۵۰ میلی‌مول در کیلوگرم EDTA، اسید سالیسیلیک و اسید سیتریک بعنوان عامل کلات‌کننده، نسبت به کشت و آبیاری گیاهچه گیاهان در گلدان‌های حاوی خاک آلوده طی ۶۰ روز اقدام شد. پس از برداشت و هضم اسیدی نمونه‌های خاک تحت کشت، ریشه و شاخساره گیاهان از تیمارهای شاهد و آزمایشی، محتوی کادمیوم در آن‌ها توسط دستگاه طیف‌سنج نشری پلاسمای جفت‌شده القایی تعیین شد.

یافته‌ها: پیشینه میانگین غلظت کادمیوم در نمونه‌های خاک زیر کشت، ریشه و شاخساره تاج‌خروس با ۱/۸۷، ۴/۵۰ و ۱/۸۹ به ترتیب مربوط به تیمارهای اسید سالیسیلیک، EDTA و اسید سالیسیلیک و در گل جعفری نیز با ۱/۸۶، ۱/۱۸ و ۳/۱۰ به ترتیب مربوط به تیمارهای فاقد کلات، اسید سیتریک و اسید سالیسیلیک بوده است. از طرفی بر اساس مقادیر فاکتورهای انتقال و انباشت زیستی نتیجه گرفته شد که گونه‌های تاج‌خروس و گل جعفری به ترتیب از قابلیت تثبیت و استخراج گیاهی برخوردار بودند. **نتیجه‌گیری:** اسیدهای آلی همچون اسید سالیسیلیک و اسید سیتریک از طریق سازوکارهایی مانند اثرات شبه هورمونی، آزادسازی و انحلال فسفات، افزایش تحرک کادمیوم و برخی فعالیت‌های آنزیمی، دگرگونی میکروساختاری و کاهش ظرفیت نگه‌داری فلزات توسط ذرات رس، نقش مهمی در الکتروکینتیک پالایش خاک دارند. لذا، با توجه به اثر مطلوب اسیدهای آلی بعنوان عوامل کلات-کننده در ارتقای کارایی گیاه‌پالایی گونه‌های فرا انباشتگر، استفاده از آن‌ها در فرآیند آلودگی‌زدایی خاک توصیه می‌شود.

کلمات کلیدی: تاج‌خروس، گل جعفری، کادمیوم، اصلاح محیط زیست، عوامل کلات‌کننده

* نویسنده مسئول: دکترای تخصصی علوم محیط زیست، دانشیار گروه محیط زیست، دانشکده علوم پایه، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران
ایمیل: s_sobhan@iauh.ac.ir - شماره تماس: ۰۸۱۳۴۴۸۱۶۶۳

مقدمه

امروزه خاک بعنوان بخش مهمی از زیست‌کره بدلیل رشد فزاینده شهرنشینی و فعالیت‌های صنعتی، معدنی و کشاورزی بطور عمده تحت تأثیر انواع آلاینده‌ها و بویژه فلزات سنگین، ترکیبات آلی دیرپا و سموم شیمیایی قرار گرفته و با افت کیفی مواجه شده است^{۱-۳}. در این خصوص، آلودگی محیط‌زیست و بویژه خاک با فلزات سنگین بدلیل عدم تجزیه زیستی، پایداری و نیم‌عمر طولانی، سمیت و قابلیت انباشت و جایگزینی این عناصر در بدن با سایر عناصر ضروری، ضمن این‌که سلامت زیست‌مندان و محیط‌زیست را با خطر مواجه می‌کند، یک تهدید جدی برای ایمنی غذایی و بهداشت عمومی نیز محسوب شده^{۴-۶} و پالایش آلودگی محیط به این عناصر از طریق سازوکارهای مدیریت درجا (In-situ) و دگرجا (Ex-situ) یعنی استفاده از روش‌های فیزیکی، شیمیایی و زیستی را ضروری کرده است^۷. از این‌رو، پیش‌گیری از انباشت و انتقال زیستی و همچنین حذف فلزات سنگین در زنجیره‌های غذایی توسط راهبردهای مؤثر، ارزان قیمت، سازگار و دوستدار محیط‌زیست همچون زیست‌پالایی (Phytoremediation) و بویژه گیاه‌پالایی (Bioremediation) توسط گیاهان فرا انباشتگر (Hyperaccumulator) که به حفظ ویژگی‌های طبیعی خاک و پایداری محیط‌زیست کمک می‌کند، بسیار مهم و حیاتی است^{۸،۹}.

فن‌آوری گیاه‌پالایی شامل چهار گروه عمده یعنی گیاه استخراجی (Phytoextraction)، گیاه تیخیری (Phytovolatilization) و تصفیه ریشه‌ای (Rhizofiltration) به منظور جذب آلاینده‌ها و گیاه تثبیتی (Phytostabilization) برای غیرمتحرک‌سازی یا کاهش قابلیت جذب آلاینده‌های خاک بوسیله ریشه‌های گیاهان یا باکتری‌ها و قارچ‌های همزیست با آن‌ها است^۴. در این میان، گیاه استخراجی مناسب‌ترین روش آلودگی‌زدایی درجا در زمینه پالایش خاک‌های آلوده به‌شمار می‌رود که گیاهان فرا انباشتگر مورد

استفاده در آن باید قادر باشند دست‌کم ۱٪ از کل فلز موجود در خاک را در زیست‌توده هوایی قابل برداشت خود، انباشت کنند^{۱۰،۱۱}. در این خصوص باید توجه داشت که جذب فلزات، انباشت و توزیع آن‌ها در گیاهان، معیارهای مهمی برای انتخاب یک گونه با تحمل و کارایی عملکرد بالا در گیاه‌پالایی است. همچنین، توانایی انتقال بالا نیز یک ویژگی مهم برای گیاه است تا بعنوان فرا انباشتگر یا بیش‌اندوز فلزات سنگین شناخته شود^{۱۲،۱۳}.

تاکنون قابلیت فرا انباشتگری فلزات سنگین توسط حدود ۴۰۰ گونه گیاهی شناسایی شده است که بیش‌تر این گونه‌ها از آن‌جا که تحت تأثیر عوامل محدودکننده از جمله شرایط آب و هوایی، نرخ رشد آهسته و طولانی، سیستم ریشه‌ای سطحی و تولید به نسبت پایین زیست‌توده قرار داشته‌اند، از کارایی قابل توجه برای آلودگی‌زدایی خاک برخوردار نبوده‌اند. این در حالی است که استفاده از گیاهان زیتتی بعنوان گونه‌های با ارزش از لحاظ اقتصادی و بوم‌شناختی؛ بدلیل فراوانی، شاخ و برگ انبوه، زیباسازی محیط، قدرت بقا و پایداری، رشد سریع و از همه مهم‌تر برخورداری از اندام‌های غیرخوراکی ذخیره‌ای با قابلیت انباشت آلاینده‌ها می‌تواند از مزیت‌های بسیاری برخوردار بوده و این گیاهان را از سایر گیاهان غیرزیتتی فرا انباشتگر متمایز کند^{۱۷-۱۲}. از بین گونه‌های زیتتی، تاج‌خروس (*Amaranthus caudatus*) از خانواده Amaranthaceae تحمل بالایی نسبت به شوری و قابلیت قابل قبولی در جذب فلزات سنگین دارد. ارقام دارای رشد سریع این گونه، که جثه نسبتاً بزرگ و زیست‌توده بالایی نیز تولید می‌کنند، تا ارتفاع دو متر رشد کرده و به منظور استفاده در فرآیند گیاه‌پالایی خاک‌های آلوده به فلزات سنگین مناسب هستند^{۱۸}. مقادیر بالای فاکتورهای انباشت و انتقال از ساقه‌ها، برگ‌ها و گل‌آذین‌های گونه *A. caudatus* نشان داده است که این گیاه می‌تواند بعنوان یک گیاه فرا انباشتگر در جذب کادمیوم از خاک آلوده نواحی شهری مورد استفاده قرار

سیتریک، بعنوان مؤثرترین و پربازده‌ترین عامل افزایش‌دهنده نرخ انحلال فلزات سنگین در خاک محسوب می‌شود^{۸،۱۳،۲۳} -^{۲۰}.

تاکنون چندین مطالعه در مورد بررسی گیاه‌پالایی خاک‌های آلوده به کادمیوم توسط گیاهان زینتی در ایران و سایر کشورها انجام شده است که از جمله می‌توان به پژوهش حیدری و همکاران که با هدف مطالعه توان گیاه‌پالایی سرخارگل (*Vetiver spp.*) در خاک آلوده به کادمیوم انجام شد^{۲۴}، تحقیق شکری و همکاران که به منظور بررسی قابلیت گیاه‌پالایی خاک آلوده به کادمیوم توسط گل جعفری زینتی انجام شد^{۱۷}، تحقیق کی که با هدف بررسی کارایی جذب کادمیوم توسط گونه *A. caudatus* بعنوان یک گیاه زینتی انجام شد^{۱۳}، پژوهش کی و همکاران که به منظور بررسی اثر ترکیبات EDTA و اسید تانیک در گیاه‌پالایی خاک آلوده به کادمیوم توسط گونه *Althaea rosea Cavan* انجام شد^{۱۴}، پژوهش کو و همکاران که به منظور بررسی استخراج کادمیوم از خاک آلوده توسط دو گونه *A. viridis* و *A. caudatus* انجام شد^{۱۵}، تحقیق سینها و همکاران که با هدف بررسی قابلیت گیاه استخراجی کادمیوم در تیمارهای واجد EDTA و اسید سیتریک توسط گونه *T. erecta* انجام شد^{۲۵} و پژوهش لیو و همکاران که با هدف بررسی انباشت کادمیوم توسط گونه ختمی (*Althaea rosea*) بعنوان یک فرا انباشتگر انجام شد^{۲۶}، اشاره کرد.

همان‌طور که اشاره شد گیاه‌پالایی بعنوان یک فناوری نویدبخش در زمینه پالایش آلودگی خاک بطور روز افزون مورد توجه است. همچنین بر خلاف دیگر انواع گیاهان پالایشگر، گونه‌های زینتی علاوه بر کشت با هدف زیباسازی محیط، در سال‌های اخیر بعنوان عوامل پالایشگر نیز محسوب می‌شوند. بطوری‌که برخی از گیاهان زینتی نه تنها می‌توانند بخوبی در خاک‌های آلوده رشد کنند، بلکه همچنین قادر به انباشت فلزات سنگین یا تجزیه آلاینده‌های آلی نیز هستند.

گردد^{۱۳}. گونه گل جعفری (*Tagetes patula*) از خانواده Asteraceae نیز بر اساس نتایج پژوهش‌ها می‌تواند ضمن حفظ رشد طبیعی خود مقادیر قابل توجهی از فلزات سنگین همچون سرب، کادمیوم، کروم و سایر عناصر را در صورت تیمار با مقادیر اضافی این فلزات در خود ذخیره کند^{۱۲}. نتایج پژوهش‌ها بیان‌گر آن است که این گیاه زینتی بویژه در باطله‌های معدنی از توان بالایی برای گیاه‌پالایی خاک آلوده به کادمیوم برخوردار بوده است و در صورت همزیستی با قارچ آربوسکولار-میکوریزا (*Arbuscular mycorrhiza*)، بدلیل انتقال بیش‌تر عناصری همچون فسفر، مقادیر بیش‌تری از فلز کادمیوم را می‌تواند در بخش ریشه‌ای خود تجمع دهد^{۱۷، ۲۱}.

در فرآیند گیاه‌پالایی، استفاده از ترکیباتی با نام عوامل کلات‌کننده (Chelating Agents) همچون EDTA، EDDS، اسید آسکوربیک، اسید تانیک، اسید سالیسیلیک، اسید سیتریک، اسید مالیک و اسید هیومیک که قابلیت آلودگی‌زدایی خاک‌های آلوده توسط گیاهان را از طریق افزایش اسیدی‌سازی و انحلال‌پذیری عناصر و بدنبال آن انباشت فلزات افزایش می‌دهد، بسیار رایج است^{۱۹}. در این خصوص، عوامل کلات‌کننده با قابلیت تجزیه‌پذیری زیستی در مقایسه با ترکیبات شیمیایی و مصنوعی، از مزایایی همچون اختصاص‌یافتگی بالا و سمیت پایین‌تر برخوردارند. باید توجه داشت که هرچند استفاده از عوامل کلات‌کننده مصنوعی و بویژه EDTA می‌تواند با افزایش نرخ جذب یا دسترس‌پذیری فلزات سنگین در خاک، تولید زیست‌توده توسط گیاه را بطور معنی‌داری کاهش داده و آثار سمیت برای گیاهان در پی داشته باشد و یا فلزات سنگین را از محیط خاک بطور موقت خارج کرده و از طریق فرآیند آب‌شویی (روان‌شویی) به بخش‌های دیگری از محیط‌زیست وارد کند و همچنین به اختلال در فعالیت‌های میکروبی و آنزیمی درون خاک نیز منجر می‌شود، اما همچنان در مقایسه با سایر کلات‌کننده‌های شیمیایی و یا زیستی تجزیه‌پذیر مانند EDDS، اسید سالیسیلیک و اسید

بمدت ۱۴ روز در محیط استریل نگهداری شدند^{۳۰}. در مرحله بعد، بذر گیاهان زینتی تاج‌خروس و گل جعفری که از مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان همدان تهیه شده بودند ابتدا با محلول هیپوکلریت سدیم در گلخانه تحقیقاتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان استریل شده و سپس بمدت یک هفته در سینی‌های حاوی خاک آلوده آغشته به عوامل کلات کننده قرار داده شدند^{۳۱،۳۲}. پس از طی این مدت، ۱۵ گیاهچه سالم از هر گیاه به گلدان‌هایی با ابعاد ۱۵×۲۰ سانتی‌متر حاوی سه کیلوگرم خاک منتقل و در شرایط دمایی ۲۱ تا ۲۶ درجه سانتی‌گراد و رطوبت نسبی ۳۰ تا ۴۰٪ نگهداری شدند^{۲۵،۲۶،۳۳،۳۴}. همین مراحل برای کشت گیاهان در تیمارهای کنترل (شاهد) یعنی نمونه‌های خاک آلوده به کادمیوم و فاقد عوامل کلات‌کننده انجام شد^{۲۵،۳۴}. تیمارهای شاهد و آزمایشی مورد ارزیابی در این مطالعه در جدول ۱ ارائه شده است. در نهایت و پس از طی ۶۰ روز از رشد گیاهان، نسبت به برداشت، شست‌وشو و هوا خشک کردن ریشه و اندام هوایی آن‌ها و انتقال نمونه‌های گیاهی و خاک توسط پاکت‌های کاغذی به آزمایشگاه اقدام شد^{۳۴}.

در این مطالعه، به منظور تعیین محتوی عنصر کادمیوم در خاک، نمونه‌های همگن شده را با اسید نیتریک غلیظ ۶۵٪، اسید کلریدریک ۶۵٪ و پراکسید هیدروژن ۳۰٪ همگی ساخت کارخانه مرک هضم کرده و سپس نسبت به عصاره‌گیری از نمونه‌ها اقدام شد. بدین صورت که ابتدا یک گرم از هر نمونه خاک با ۱۰ میلی‌لیتر اسید نیتریک در بشر ۱۲۵ میلی‌لیتری مخلوط شد. سپس محلول حاصل تا ۹۵ درجه سانتی‌گراد حرارت داده شد و پس از آن بمدت ۱۰ تا ۱۵ دقیقه عمل بازروانی (Reflux) انجام شد. پس از سرد شدن محلول، پنج میلی‌لیتر اسید نیتریک ۶۵٪ به نمونه‌ها افزوده و برای مدت ۳۰ دقیقه عمل رفلکس انجام شد. این فرآیند، یعنی افزودن اسید نیتریک و انجام عمل رفلاکس بمدت ۳۰ دقیقه برای بار دیگر تکرار شد. سپس محلول داخل هر بشر تا رسیدن به حجم پنج

گرچه تاکنون چندین مطالعه برای بررسی تأثیر عوامل کلات‌کننده با ساختار و ویژگی مشابه در گیاه‌پالایی خاک آلوده به کادمیوم توسط گونه‌های گیاهی زینتی انجام شده است، اما مطالعه حاضر با هدف ارزیابی تأثیر عوامل کلات‌کننده با ساختار و ویژگی متفاوت (EDTA، اسید سالیسیلیک و اسید سیتریک) در ارتقای قابلیت گیاه‌پالایی خاک آلوده به کادمیوم توسط گونه‌های زینتی تاج‌خروس و گل جعفری انجام شد.

مواد و روش‌ها

در این پژوهش توصیفی، نمونه‌های خاک غیرآلوده از زمین‌های بایر اطراف دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان که بمدت چندین سال زیرکشت نبوده‌اند، برداشت شد^{۲۷}. بدین صورت که نمونه‌برداری بر اساس دستورالعمل وزارت کشاورزی ایالات متحده آمریکا (USDA) به‌روش کاملاً تصادفی از خاک سطحی با عمق ۲۰-۰ سانتی‌متری توسط بیلچه آلومینیومی انجام و نمونه‌های جمع‌آوری شده درون ظروف پلاستیکی مخصوص، به منظور تعیین برخی از پارامترهای فیزیکوشیمیایی و آلوده‌سازی مصنوعی (دستی) در اسرع وقت به آزمایشگاه منتقل شدند. در آزمایشگاه، ابتدا نمونه‌های خاک بمدت سه روز در هوای آزاد خشک شده و سپس به منظور جداسازی اجسام خارجی، سنگ و سنگریزه از الک دو میلی‌متری عبور داده شدند^{۲۵،۲۶،۲۸}. پس از آن نسبت به تعیین پارامترهای pH، ظرفیت تبادل کاتیونی، ظرفیت تبادل یونی، کربن آلی و کربنات کلسیم معادل و همچنین غلظت کل عنصر کادمیوم در خاک اقدام شد^{۲۹}. در مرحله بعد، ابتدا نمونه‌های خاک بصورت مصنوعی در دو غلظت ۵۰ و ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم با نمک کلرید کادمیوم ($CdCl_2 \cdot 2.5H_2O$) آلوده شدند و سپس محلول‌هایی با غلظت ۲/۵۰ میلی‌مول در کیلوگرم از EDTA و اسید سیتریک و ۲/۰۰ میلی‌مول در کیلوگرم از اسید سالیسیلیک را به خاک افزوده و نمونه‌ها

محلول با آب دوبار تقطیر به حجم ۵۰ میلی لیتر رسانده شد و تا زمان تعیین غلظت کادمیوم در دمای چهار درجه سانتی گراد نگه داری شد. در نهایت پس از ساخت محلول مادر و استاندارد نمک عنصر کادمیوم و کالیبره کردن دستگاه نشر اتمی، محتوی فلز کادمیوم در نمونه های گیاهی در سه تکرار خوانده شد^{۳۶،۳۷،۳۸}. در نهایت با هدف بررسی کارایی فرآیند گیاه پالایی گیاهان زینتی و ارزیابی تاثیر عوامل کلات کننده با نرخ های تجزیه پذیری متفاوت در ارتقای این فرآیند، نسبت به محاسبه شاخص های انباشت و انتقال عنصر کادمیوم به ترتیب با استفاده از روابط ۱ و ۲ اقدام شد^{۳۹،۴۰}.

فاکتور انباشت یا تجمع زیستی (Bioconcentration Factor) بیانگر کمیتی است که از نسبت محتوی فلز در ریشه های یک گیاه به غلظت همان فلز در خاک برآورد می شود (رابطه ۱).

$$\text{BCF} = \frac{C_{\text{Tissue}}}{C_{\text{Medium}}} \quad \text{رابطه ۱}$$

در رابطه ۱: BCF بیانگر فاکتور انباشت زیستی و C_{Tissue} و C_{Medium} نیز به ترتیب نشان دهنده محتوی فلز سنگین در بافت گیاهی (شاخه یا ریشه)؛ و محتوی فلز سنگین در خاک، برحسب میلی گرم در کیلوگرم هستند.

فاکتور انتقال یا ترابری (Translocation Factor) بیانگر کمیتی است که از نسبت محتوی یک فلز در اندام هوایی (شاخساره ها) به محتوی همان فلز در ریشه ها برآورد می شود و توانایی گیاه در رساندن هر عنصر به اندام های هوایی را نشان می دهد (رابطه ۲).

$$\text{TF} = \frac{C_{\text{Shoot}}}{C_{\text{Root}}} \quad \text{رابطه ۲}$$

در رابطه ۲: TF بیانگر فاکتور انتقال، و C_{Shoot} و C_{Root} نیز به ترتیب نشان دهنده محتوی فلز سنگین در اندام هوایی و ریشه برحسب میلی گرم در کیلوگرم هستند.

باید توجه داشت که مقادیر $\text{TF} > 1$ و $\text{BCF} < 1$ کارآمدی گیاه در انتقال فلزات از ریشه ها به شاخساره ها (گیاه استخراجی) را نشان می دهد و گیاه به احتمال زیاد، سازو

میلی لیتر حرارت داده شد. پس از سرد شدن نمونه ها، مقدار دو میلی لیتر آب مقطر و سه میلی لیتر پراکسید هیدروژن ۳۰٪ به نمونه ها افزوده شد. در مرحله بعد مخلوط ها تا زمان انجام واکنش با پراکسید هیدروژن و ته نشین شدن محتویات داخل هر بشر حرارت داده شد. پس از سرد شدن نمونه ها و افزودن پنج میلی لیتر اسید کلریدریک ۶۵٪ و ۱۰ میلی لیتر آب مقطر به هر یک از آنها، عمل رفلاکس بمدت ۱۵ دقیقه انجام و محتویات داخل هر بشر با کاغذ صافی واتمن ۴۲ صاف شد^{۳۶،۳۷}. در مرحله بعد، محلول در بالن ژوژه ۲۵ میلی لیتری با آب دوبار تقطیر به حجم رسانده شد. در نهایت پس از ساخت محلول استوک (مادر) و استاندارد نمک عنصر کادمیوم و کالیبره کردن دستگاه طیف سنج نشری پلاسمای جفت شده القایی (نشر اتمی) Varian مدل ES-710، محتوی عنصر کادمیوم در نمونه های خاک در سه تکرار خوانده شد^{۳۷}.

بر اساس نتایج اندازه گیری سایر ویژگی ها، خاک مورد مطالعه دارای بافتی متوسط (لومی)، pH در محدوده ۶/۷-۶/۵، دارای ماده آلی کم، غیر شور و غلظت کل عنصر کادمیوم برابر با ۲۰ میکروگرم در کیلوگرم بود.

از طرفی به منظور تعیین محتوی کادمیوم در اندام های گیاهی شامل ریشه و شاخساره، نمونه ها ابتدا توسط آب شرب و سپس آب دوبار تقطیر با هدف جداسازی ذرات خاک، شسته شدند. سپس نمونه های گیاهی بمدت ۷۲ ساعت در دمای ۷۰ درجه سانتی گراد در آون از خشک شده و وزن خشک آنها با استفاده از ترازوی دیجیتال با دقت ۰/۰۰۰۱ گرم تعیین شد. به منظور عصاره گیری گیاهان به روش هضم تر، به یک گرم پودر خشک آسیاب شده مربوط به هر بخش از گیاه، بطور مجزا، ۱۰ میلی لیتر اسید نیتریک ۶۵٪ افزوده شد. نمونه ها بمدت دو ساعت در حمام آب گرم با دمای ۶۵ درجه سانتی گراد قرار داده شده و سپس، ۲/۶ میلی لیتر پراکسید هیدروژن ۲۰٪ به آنها افزوده شد. بعد از سرد شدن محلول حاوی عصاره نمونه ها و عبور آنها از کاغذ صافی واتمن ۴۲،

کادمیوم از آزمون آماری تحلیل واریانس یک‌طرفه (One-way ANOVA) و بدنبال آن آزمون چند دامنه‌ای دانکن (Duncan Multiple Range Test) استفاده شد.

یافته‌ها

آمار توصیفی مربوط به میانگین غلظت عنصر کادمیوم در نمونه‌های خاک زیر کشت، ریشه و شاخساره گونه‌های تاج‌خروس و گل جعفری و همچنین مقادیر فاکتورهای انتقال و انباشت به ترتیب در جدول ۲ و نمودارهای ۱ و ۲ ارائه شده است.

نتایج نشان داد که بیشینه میانگین غلظت تجمع‌یافته عنصر کادمیوم در نمونه‌های خاک زیر کشت، ریشه و شاخساره رشدیافته گونه‌های مورد بررسی، در همه موارد به تیمارهای خاک واجد ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده تعلق داشت.

کارهای تحمل را برای روبه‌رو شدن با غلظت‌های بالای فلزات سنگین دارا خواهد بود؛ مقادیر $TF > 1$ و $BCF > 1$ بیان‌گر قابلیت گیاه به منظور استفاده در فرآیند گیاه استخراجی است. از طرفی مقادیر $TF < 1$ و $BCF > 1$ بیان‌گر قابلیت گیاه به منظور استفاده در فرآیند تثبیتی است. همچنین $TF < 1$ و $BCF < 1$ نشان‌دهنده آن است که غلظت‌های کم‌تری از فلز در گیاه نسبت به خاک وجود دارد و بر پایین بودن درجه جذب فلزات توسط گیاه دلالت دارد^{۱۶}.

در این مطالعه، به منظور پردازش آماری نتایج از ویرایش ۱۹ نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شد. به این صورت که برای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف (Kolmogrov-Smirnov) و به منظور مقایسه بین نمونه‌های خاک واجد عوامل کلات‌کننده EDTA، اسید سالیسیلیک و اسید سیتریک در تیمارهای فاقد و واجد کشت و همچنین مقایسه بین نمونه‌های ریشه و شاخساره برداشت شده از تیمارهای مختلف از حیث محتوی باقی‌مانده عنصر

جدول ۱: تیمارهای آزمایشی و شاهد* مورد ارزیابی

تیمار	غلظت نمک کلرید کادمیوم افزوده به خاک (میلی‌گرم در کیلوگرم)		گونه مورد مطالعه	غلظت عامل کلات‌کننده افزوده به خاک (میلی‌مول در کیلوگرم)		
	۵۰	۱۰۰		EDTA	اسید سالیسیلیک	اسید سیتریک
شاهد	۵۰	۱۰۰	تاج‌خروس و گل جعفری	-	-	-
EDTA	۵۰	۱۰۰	گل جعفری	۲/۵۰	۲/۵۰	۲/۵۰
	۵۰	۱۰۰		۲/۰۰	۲/۰۰	۲/۰۰
اسید سالیسیلیک	۵۰	۱۰۰	گل جعفری	۲/۰۰	۲/۰۰	۲/۰۰
	۵۰	۱۰۰		۲/۵۰	۲/۵۰	۲/۵۰
اسید سیتریک	۵۰	۱۰۰	گل جعفری	۲/۵۰	۲/۵۰	۲/۵۰
	۵۰	۱۰۰		۲/۵۰	۲/۵۰	۲/۵۰

* تعداد کل تیمارها برای گونه‌های تاج‌خروس و گل جعفری ۱۶ عدد و شامل چهار تیمار شاهد، چهار تیمار واجد EDTA، چهار تیمار واجد اسید سالیسیلیک و چهار تیمار واجد اسید سیتریک است.

۵۰ میلی گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده نشان داد که در نمونه‌های خاک بین تیمار فاقد کلات و واجد اسید سیتریک (با کمینه غلظت فلز) با سایر تیمارها، در نمونه‌های ریشه رشد یافته در این تیمارها کلات‌های اسید سیتریک (واجد بیشینه غلظت فلز) و اسید سالیسیلیک با سایر تیمارها و در نمونه‌های شاخساره بین تیمار واجد کلات اسید سیتریک (با بیشینه غلظت فلز) با سایر تیمارها در سطح معنی داری ۰/۰۵ اختلاف معنی دار آماری وجود داشته است (جدول ۲). همچنین در تیمارهای خاک واجد ۱۰۰ میلی گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده نیز نتایج گروه‌بندی آماری نشان داد که در ریشه رشد یافته در این تیمارها بین کلات اسید سیتریک (واجد بیشینه غلظت فلز) با سایر تیمارها و در نمونه‌های خاک و شاخساره بین همه عوامل کلات‌کننده در سطح معنی داری ۰/۰۵ اختلاف معنی دار آماری وجود داشته است که البته تیمار واجد کلات اسید سیتریک به ترتیب در نمونه‌های خاک و شاخساره واجد کمینه و بیشینه غلظت فلز بوده است (جدول ۲).

بیشینه مقدار فاکتور انتقال عنصر کادمیوم در گونه تاج-خروس مربوط به تیمار ۱۰۰ میلی گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده به خاک واجد کلات اسید سالیسیلیک بود. از طرفی مقادیر فاکتور انباشت زیستی این عنصر در همه موارد، بزرگ‌تر از یک و بیشینه آن مربوط به تیمار ۱۰۰ میلی گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده به خاک واجد کلات EDTA بوده است (نمودار الف و ب). همچنین، مقادیر فاکتور انتقال عنصر کادمیوم در گونه گل جعفری در همه تیمارها بزرگ‌تر از یک و بیشینه آن به ترتیب مربوط به تیمارهای ۵۰ میلی گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده به خاک واجد عوامل کلات‌کننده EDTA و اسید سالیسیلیک بوده است. از طرفی مقادیر فاکتور انباشت زیستی این عنصر در تیمارهای واجد کلات اسید سیتریک بزرگ‌تر از یک بوده است (نمودار الف و ب).

از طرفی، بیشینه میانگین غلظت کادمیوم در نمونه‌های خاک زیر کشت و همچنین ریشه و شاخساره گیاه تاج‌خروس با $1/89 \pm 0/01$ و $4/50 \pm 0/06$ ، $1/87 \pm 0/01$ به ترتیب مربوط به تیمارهای اسید سالیسیلیک، EDTA و اسید سالیسیلیک بوده است (جدول ۲). همچنین، بیشینه میانگین غلظت کادمیوم در نمونه‌های خاک زیر کشت، ریشه و شاخساره رشد یافته گونه گل جعفری نیز با $1/18 \pm 0/04$ ، $1/86 \pm 0/02$ و $3/10 \pm 0/05$ به ترتیب مربوط به تیمارهای فاقد کلات، اسید سیتریک و اسید سالیسیلیک بوده است (جدول ۲).

نتایج گروه‌بندی آماری تیمارهای فاقد کلات و واجد عوامل کلات‌کننده مختلف در نمونه‌های ریشه، شاخساره و خاک زیر کشت گونه تاج‌خروس در تیمارهای خاک واجد ۵۰ میلی گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده نشان داد که در نمونه‌های خاک بین کلات EDTA (واجد کمینه غلظت فلز) با سایر تیمارها، در نمونه‌های ریشه رشد یافته در این تیمارها کلات اسید سالیسیلیک (واجد بیشینه غلظت فلز) با سایر تیمارها و در نمونه‌های شاخساره بین همه عوامل کلات‌کننده در سطح معنی داری ۰/۰۵ اختلاف معنی دار آماری وجود داشته است که البته در بین این نمونه‌ها نیز تیمار واجد کلات اسید سالیسیلیک واجد بیشینه غلظت فلز بوده است (جدول ۲). از طرفی در تیمارهای خاک واجد ۱۰۰ میلی گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده نیز نتایج گروه‌بندی آماری نشان داد که در ریشه رشد یافته در این تیمارها بین کلات EDTA (واجد بیشینه غلظت فلز) با سایر تیمارها و در نمونه‌های خاک و شاخساره بین همه عوامل کلات‌کننده در سطح معنی داری ۰/۰۵ اختلاف معنی دار آماری وجود داشته است که البته در بین این نمونه‌ها، تیمار واجد کلات اسید سالیسیلیک واجد بیشینه غلظت فلز بوده است (جدول ۲).

نتایج گروه‌بندی آماری تیمارهای فاقد کلات و واجد عوامل کلات‌کننده مختلف در نمونه‌های ریشه، شاخساره و خاک زیر کشت گونه گل جعفری در تیمارهای خاک واجد

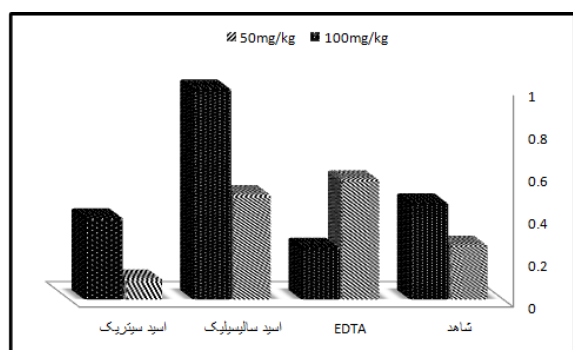

جدول ۴: میانگین غلظت تجمع‌یافته عنصر کادمیوم* در نمونه‌های خاک زیر کشت، ریشه و شاخساره گونه‌های مورد مطالعه بر حسب میلی‌گرم در کیلوگرم به‌تفکیک تیمارهای فاقد یا واجد عوامل کلات‌کننده مختلف

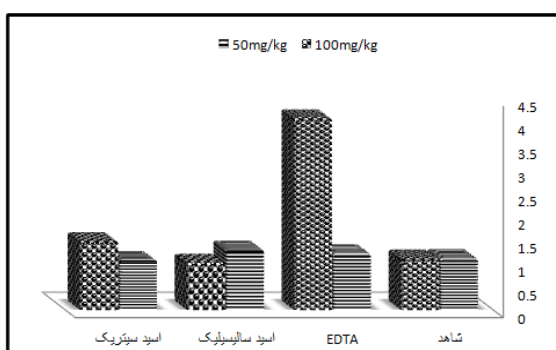
تیمار				غلظت نمک کلرید کادمیوم	
اسید سیتریک	اسید سالیسیلیک	EDTA	شاهد	افزوده به خاک (میلی‌گرم در کیلوگرم)	محیط یا اندام
تیمارهای زیر کشت گونه تاج‌خروس					
۰/۹۱۰ ^b	۰/۹۱۰ ^b	۰/۶۸۰ ^a	۰/۹۱۰ ^{b**}	۵۰	
۱/۷۵ ^c	۱/۸۷ ^d	۱/۱۰ ^a	۱/۶۴ ^b	۱۰۰	خاک
۰/۹۱۰ ^a	۱/۱۷ ^c	۰/۸۵۰ ^a	۱/۰۱ ^b	۵۰	ریشه
۲/۵۷ ^b	۱/۸۸ ^a	۴/۵۰ ^c	۱/۸۱ ^a	۱۰۰	
۰/۱۰۰ ^a	۰/۵۹ ^d	۰/۴۷۰ ^c	۰/۲۶ ^b	۵۰	شاخساره
۰/۹۹۰ ^b	۱/۸۹ ^d	۱/۱۳ ^c	۰/۸۴ ^a	۱۰۰	
تیمارهای زیر کشت گونه گل‌جعفری					
۰/۶۵۰ ^a	۰/۸۲۰ ^b	۰/۶۲۰ ^a	۰/۹۱۰ ^c	۵۰	خاک
۱/۱۵ ^a	۱/۷۶ ^c	۱/۵۱ ^b	۱/۸۶ ^d	۱۰۰	
۰/۶۸۰ ^c	۰/۲۹۰ ^b	۰/۱۰۰ ^a	۰/۰۸۰ ^a	۵۰	ریشه
۱/۱۸ ^b	۰/۴۶۰ ^a	۰/۴۱۰ ^a	۰/۳۸۰ ^a	۱۰۰	
۱/۰۲ ^b	۲/۱۲ ^c	۱/۰۱ ^b	۰/۲۳۰ ^a	۵۰	شاخساره
۱/۹۰ ^c	۳/۱۰ ^d	۱/۵۶ ^b	۱/۱۸ ^a	۱۰۰	

* اعداد مربوط به میانگین غلظت ۳ تکرار است.

** حروف غیر مشترک (a, b, c و ...) در هر ردیف، بیانگر وجود تفاوت معنی‌دار آماری میانگین غلظت عنصر کادمیوم بین تیمارهای فاقد یا واجد عوامل کلات‌کننده مختلف در نمونه‌های خاک زیر کشت، ریشه و شاخساره رشدیافته گونه‌های تاج‌خروس و گل‌جعفری بر اساس نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه است ($p < 0.05$).

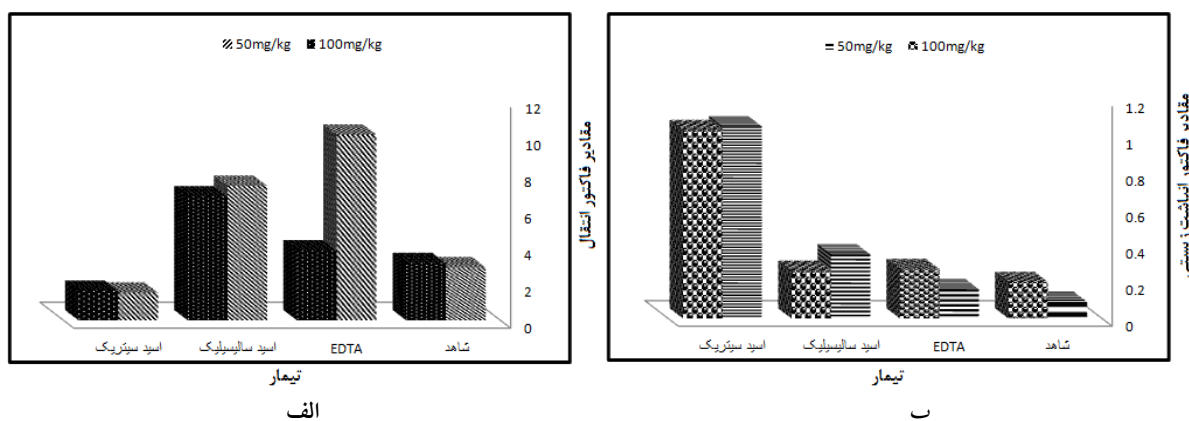
تیمار
الف

تیمار
ب

نمودار ۱: مقادیر فاکتورهای انتقال (الف) و انباشت زیستی (ب) عنصر کادمیوم در گونه تاج‌خروس

نمودار ۲: مقادیر فاکتورهای انتقال (الف) و انباشت زیستی (ب) عنصر کادمیوم درگونه گل جعفری

بحث

استخراج فلزات سنگین به چندین عامل از جمله ویژگی‌های ماتریکس (ساختار سوبسترا، ترکیب شیمیایی، بافت، اندازه ذرات و ...)، ویژگی‌های فلزات، خصوصیات کلات‌کننده (غلظت، قدرت پیوند، انحلال و ...) و شرایط فرآیند (دما، pH، مدت زمان استخراج و ...) بستگی دارد. در بین این عوامل، pH مهم‌ترین پارامتری است که در زیست فراهمی و انتقال فلزات سنگین نقش دارد^{۴۱}. در این خصوص باید توجه داشت که مواد معدنی رس، ساختار میکروسکوپی و ماهیت یون‌های قابل جایگزینی آن بر ویژگی‌های جذب سطحی آلاینده‌ها از جمله فلزات سنگین تأثیرگذار است. قرار می‌گیرد^{۴۲}.

نتایج نشان داد که بیشینه مقدار فاکتور انتقال عنصر کادمیوم در گونه تاج‌خروس، مربوط به تیمار واجد کلات اسید سالیسیلیک واجد ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده و برابر با ۱/۰۰ بود (نمودار الف). از طرفی، مقادیر فاکتور انباشت این عنصر در همه تیمارهای زیرکشت این گونه بزرگ‌تر از یک و بیشینه آن در تیمار واجد ۵۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده مربوط به تیمار واجد کلات EDTA و برابر با ۴/۰۹ بود (نمودار اب). همچنین، در تیمار واجد ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده مربوط به تیمار واجد کلات اسید سالیسیلیک و

برخی روش‌های پالایش خاک مانند شستشوی خاک اثرات نامطلوبی بر فعالیت زیستی، ساختار و بافت خاک و حاصلخیزی آن گذاشته و هزینه‌های بالایی دارد؛ در نتیجه، گیاه‌پالایی بعنوان یک فناوری کم‌هزینه درجا با قابلیت آلودگی‌زدایی موضعی، حفظ فعالیت زیستی و بافت فیزیکی خاک و امکان بازیابی زیستی (Bio-recovery) فلزات مورد توجه است^{۱۵، ۱۶}. به منظور گیاه استخراجی مؤثر و کارآمد، باید گیاهان قادر به رشد در خاک‌های آلوده باشند، لذا با هدف افزایش کارایی این فناوری، عوامل کلات‌کننده و اسیدهای آلی همچون EDTA، EDDS، اسید سالیسیلیک، اسید سیتریک و ... را به منظور ارتقای نرخ جذب فلزات سنگین توسط گیاهان می‌توان به خاک افزود. عوامل کلات‌کننده می‌توانند با کاهش pH خاک در افزایش انحلال‌پذیری فلزات در خاک اثر مناسبی داشته باشند. اگرچه EDTA، برای استخراج فلزات از بافت‌های گیاهی کارآمد است؛ اما دوز بهینه آن به منظور تثبیت مناسب گیاهی باید قبل از کاربرد این تکنیک برای هر نوع فلز سنگین مورد بررسی قرار گیرد؛ زیرا افزایش مقدار این کلات‌کننده ممکن است بر افزایش جذب این فلزات اثر معنی‌داری نداشته و حتی میزان آب‌شویی و آلودگی ثانویه آب‌های زیرزمینی را افزایش دهد^{۴۰}. لازم بذکر است که بازده

گونه تاج‌خروس می‌توان به نتایج پژوهش نینگو و همکاران (۲۰۱۶) که تاج‌خروس را بعنوان یک گیاه کارآمد با نرخ جذب قابل ملاحظه کادمیوم از خاک‌های آلوده معرفی و عنوان کردند که مقدار فاکتور انتقال کادمیوم نیز بیش‌تر از یک بوده است^۱، اشاره کرد. همچنین نتایج پژوهش کی و همکاران (۲۰۱۵) نشان داد که افزودن کلات EDTA بطور معنی‌داری غلظت عنصر کادمیوم در گونه *A. caudatus* را در مقایسه با تیمار شاهد فاقد کلات در شرایط ۲۵ میلی‌گرم در کیلوگرم کادمیوم افزوده به خاک، افزایش داده بود. از طرفی، کاربرد این عامل کلات‌کننده در افزایش انباشت کادمیوم در شاخساره‌های این گونه و در نتیجه گیاه استخراجی آن مؤثر بوده است. از طرفی این پژوهشگران گزارش کردند که مقادیر فاکتور انتقال بزرگ‌تر از یک برای گونه *A. caudatus*، بیان‌گر آن است که محتوی کادمیوم در سرشاخه‌ها همواره بیش‌تر از ریشه‌ها بوده و این گونه از قابلیت معرفی بعنوان یک انباشتگر برخوردار است^{۱۴}. دستاورد پژوهش ژانگ و همکاران (۲۰۱۸) بیان‌گر آن بود که محتوی عنصر کادمیوم در سرشاخه‌های تاج‌خروس قابل ملاحظه نبوده است؛ اما تولید زیست‌توده بالا توسط این گیاه و همچنین مقادیر فاکتور انتقال بزرگ‌تر از یک، نشان دهنده توانایی قابل توجه این گیاه در جذب کادمیوم است^{۱۳}. همچنین، نتایج پژوهش کی (۲۰۱۶) نشان داد که مقادیر فاکتور انباشت محاسبه شده برای گونه *A. caudatus* در شرایط کاربرد EDTA همواره بزرگ‌تر از مقادیر آن برای تیمارهای فاقد کلات بوده است^{۱۳}. نتایج پژوهش کو و همکاران (۲۰۱۴) که به منظور بررسی استخراج فلزات سنگین از خاک‌های آلوده توسط گونه تاج‌خروس انجام یافت نشان داد که هرچند محتوی تجمع‌یافته کادمیوم در خاک بطور معنی‌داری کاهش نیافته است، ولی این گیاه بخصوص در زمینه انباشت این عنصر از کارایی قابل قبول برخوردار بوده است^{۱۵}.

در خصوص نتایج پژوهش‌های مشابه انجام یافته بر روی

برابر با ۱/۲۹ بود (نمودار ۱ب). از این‌رو، گونه تاج‌خروس را در تیمار واجد ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده و در حضور کلات اسید سالیسیلیک با مقادیر فاکتورهای انتقال و انباشت بزرگ‌تر از یک، می‌توان فرا انباشتگر عنصر کادمیوم محسوب کرد. در این رابطه نتایج پژوهش‌های ژانگ و همکاران^{۱۳}، نینگو و همکاران^۱، کی و همکاران^{۱۴}، Ko و همکاران^{۱۵} و سایرین و همکاران^{۱۱}، بیان‌گر کارآمدی گیاه تاج‌خروس در زمینه جذب عنصر کادمیوم از خاک‌های آلوده و انباشت آن شاخساره‌ها در حضور کلات-کننده‌های مختلف بود که با یافته‌های پژوهش حاضر مطابقت داشتند.

مقادیر فاکتور انتقال عنصر کادمیوم در گونه گل جعفری در همه موارد بزرگ‌تر از یک و بیشینه آن به ترتیب در تیمارهای واجد ۵۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده حاوی عوامل کلات‌کننده EDTA و اسید سالیسیلیک و در تیمارهای واجد ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده حاوی عوامل کلات‌کننده اسید سالیسیلیک و EDTA بود (نمودار ۲الف). این در حالی است که مقادیر فاکتور انباشت عنصر کادمیوم در تیمارهای واجد کلات اسید سیتریک زیرکشت این گونه بزرگ‌تر از یک بود (نمودار ۲ب). از این‌رو، گونه گل جعفری را می‌توان در تیمارهای واجد ۵۰ و ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده در حضور کلات اسید سیتریک با مقادیر فاکتورهای انتقال و انباشت بزرگ‌تر از یک، فرا انباشتگر عنصر کادمیوم بشمار آورد. در این خصوص نتایج پژوهش گوش و مانکاندا^۲، رونگ رنگ و بابل^{۱۴}، کاترودی و همکاران^{۱۲} و سینها و همکاران^{۲۰}، بیان‌گر کارآمدی گیاه گل جعفری در زمینه جذب عنصر کادمیوم از خاک‌های آلوده و انباشت آن در شاخساره‌ها در حضور عوامل کلات‌کننده مختلف بود که با یافته‌های پژوهش حاضر مطابقت داشت.

در خصوص نتایج پژوهش‌های مشابه انجام یافته بر روی

کادمیوم افزوده به خاک زیر کشت این گونه در حضور EDTA را می‌توان با این راهبردهای بازدارنده مرتبط دانست. البته در غلظت‌های بالاتر (۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده به خاک)، کلات اسید سالیسیلیک با افزایش فاکتور انباشت این فلز و تجمع بیش‌تر آن در ریشه‌های گونه تاج‌خروس، به فرا-انباشتگری این گونه در غلظت بالا منجر شده است. این موضوع را می‌توان با ویژگی‌های شبه‌هورمونی این اسید آلی^{۱۶} و شتاب‌بخشی به ظرفیت‌های پالایش در خاک با افزایش غلظت آلاینده‌ها از طریق یک سری واکنش‌های فیزیکی و شیمیایی مرتبط دانست^{۴۵}.

جداسازی فلزات سنگین در یاخته‌های ریشه‌ای و انتقال مؤثر آن‌ها به آوندهای چوبی، نقشی مهم و کلیدی در حرکت و انتقال آن‌ها به بخش‌های هوایی دارد که با حضور عوامل کلات‌کننده به شیوه‌ای کارآمدتر صورت می‌گیرد. افزودن EDTA بعنوان عامل کلات‌کننده به خاک سبب افزایش تدریجی میزان فاکتور انتقال این عنصر به سبب افزایش کادمیوم محلول در گیاهان و انتقال مقادیر قابل ملاحظه‌ای از فلزات به بخش‌های هوایی (Aerial Parts) قابل برداشت می‌شود. از این‌رو، افزایش جذب فلزات سنگین تحت تأثیر کاربرد EDTA می‌تواند بدلیل کاهش pH ناشی از آن باشد. لذا، EDTA با افزایش EC و کاهش ملایم pH تا حدود اسید ضعیف ($\text{pH} = 6/8$)، می‌تواند در افزایش جذب فلزات سنگین و همچنین محتوی عناصر در دسترس تأثیرگذار باشد البته گزارش‌هایی نیز از اثرات منفی EDTA بر فعالیت‌های میکروبی و آنزیمی در خاک ارایه شده است^{۴۶}.

عنصر کادمیوم در غلظت‌های پایین، بطور عمده در ریشه‌ها باقی می‌ماند؛ اما، انتقال آن به شاخساره‌ها بعنوان بخش‌های بیرونی (Epigenous) در غلظت‌های بیش‌تر، معنی‌دار و به گران‌باری (Overloading) و سمیت این فلز در ریشه‌ها مربوط می‌شود. نتایج پژوهش‌ها نشان داده است که افزایش مقادیر مورد استفاده EDTA، توان جذب کادمیوم را

گونه گل جعفری می‌توان به نتایج پژوهش‌گوش و مانچاندا (۲۰۱۹) که نشان داد نرخ انباشت همه عنصر کادمیوم در برگ‌ها و ساقه‌های گونه *T. patula* در مقایسه با سایر گونه‌های مورد آزمایش از همه بیش‌تر بوده است، اشاره کرد^۳. همچنین نتایج پژوهش رونگ رنگ و بابل (۲۰۱۶) که به منظور بررسی قابلیت حذف کادمیوم از خاک‌های آلوده توسط گل جعفری انجام یافت، نشان داد که این گونه با توان بالا در حذف کادمیوم می‌تواند به منظور گیاه‌پالایی مورد استفاده قرار گیرد^۴. نتایج پژوهش کاتورودی و همکاران (۲۰۱۴) نیز نشان داد که مقادیر کوچک‌تر از یک فاکتور انتقال عنصر کادمیوم می‌تواند بیان‌گر انتقال محدود این فلز درون گیاه و انباشت بیش‌تر آن درون ریشه‌ها بعنوان یک راهبرد عمومی تحمل و سازگاری گیاه به منظور مقابله در برابر تنش‌های محیطی باشد^{۱۲}. از طرفی نتایج پژوهش سینها و همکاران (۲۰۱۰) نشان داد که استفاده از اسید سیتریک بعنوان عامل کلات‌کننده منجر به افزایش انباشت فلز کادمیوم در گونه *T. erecta* نسبت به تیمار شاهد شده است. همچنین، اسید سیتریک بطور معنی‌داری دسترسی فلزات را در خاک و انباشت آن‌ها را در شاخساره‌های این گونه افزایش داده بود؛ بطوری‌که غلظت کادمیوم در برگ‌ها و ساقه‌های این گونه بیش‌تر از ریشه‌های آن و احتمالاً بدلیل ماهیت فرا انباشتگری آن بوده است. از دیگر سو این پژوهشگران گزارش کردند که استفاده از EDTA با تشکیل کمپلکس با فلزات سنگین در خاک و ایجاد سهولت دسترسی به آن‌ها، جذب و انتقال عناصر به بخش‌های هوایی گیاه را تسهیل می‌کند^{۲۵}.

تحرك اندک فلز کادمیوم، عامل محدودکننده‌ای در انتقال آن از ریشه‌ها به شاخساره‌ها و نگه‌داری بیش‌تر این فلز در ریشه‌ها نسبت به شاخساره‌ها بعنوان یک راهبرد سمیت‌زدایی در گیاهان است^{۱۳}. از این‌رو، بیشینه تجمع عنصر کادمیوم در ریشه‌های گونه تاج‌خروس و نیز بیشینه مقادیر فاکتور انباشت این عنصر در تیمار واحد ۵۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید

البته مقادیر فاکتور انتقال بزرگ‌تر از یک در تیمارهای واجد اسید سیتریک (نمودار ۲الف) نیز بیان‌گر آن است که این عامل کلات‌کننده دسترسی و انباشت کادمیوم را در سرشاخه‌های این گیاه با داشتن گره‌های فراوان فزونی می‌بخشد.^{۲۵} در این خصوص، نتایج پژوهش کور و همکاران (۲۰۱۷) نشان داد که کاربرد اسید سیتریک در خاک، از طریق تقویت سیستم دفاعی آنتی‌اکسیدانی و افزایش انباشت کادمیوم بطور مؤثر سمیت ناشی از این عنصر را در گونه *Brassica juncea* کاهش داده است.^{۵۰} از طرفی خان و همکاران (۲۰۱۷) نیز گزارش کردند که تولید ایندول-۳-استیک اسید (IAA) توسط باکتری‌های و قارچ‌های مستقر در ریشه گونه *Solanum nigrum* از دلایل اصلی تحمل کادمیوم و ارتقای توان انباشت این عنصر در گیاه بعنوان گونه‌ای فرا انباشتگر بوده است.^{۵۱}

نتایج نشان داد که بیشینه غلظت عنصر کادمیوم در شاخساره‌های گونه‌های مورد مطالعه و بویژه به تیمارهای ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده به خاک حاوی اسید سالیسیلیک مربوط بود (جدول ۲). لذا، می‌توان نتیجه گرفت که کلات اسید سالیسیلیک در بهبود گیاه استخراجی خاک‌های آلوده به کادمیوم توسط این دو گونه مؤثر بوده است. از طرفی تیمار حاوی EDTA در مقایسه با تیمار شاهد، بطور معنی‌داری تولید زیست‌توده گیاهان از جمله تاج‌خروس را کاهش داده و این کاهش تولید ماده خشک می‌تواند بدلیل افزایش جذب فلزات سنگین؛ بویژه کادمیوم و مرتبط با افزایش دسترسی آن‌ها در خاک با حضور این عامل کلات‌کننده باشد.^{۱۳،۲۱} اثر EDTA به این شکل است که این کلات‌کننده در حالی که بطور مناسبی با فلزات کمپلکس‌هایی را تشکیل می‌دهد، به ریشه‌ها و سپس سرشاخه‌ها وارد می‌شود؛ بنابراین، فلزات را نیز همراه با خود بخش‌های هوایی گیاه انتقال می‌دهد.^{۲۵} در واقع، این انتقال بدون راهبرد دفاعی می‌تواند منجر به بروز سمیت و کاهش زیست‌توده گیاه شود که بطور کلی به فرا انباشتگری در حضور این کلات‌کننده

بدلیل سمیت گیاهی و کاهش زیست‌توده، کاهش می‌دهد.^{۱۳،۳۰} از این‌رو، کلات اسید سالیسیلیک در بهبود کارایی گیاه استخراجی گونه تاج‌خروس بویژه در غلظت‌های بالای فلز کادمیوم افزوده به خاک، مؤثرتر عمل کرده است.

فاکتور انتقال کوچک‌تر از یک در تیمارهای واجد EDTA و اسید سیتریک حاوی ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده به خاک زیرکشت گونه تاج‌خروس (نمودار ۱الف)، نشان‌دهنده تجمع بیش‌تر این عنصر در ریشه‌ها نسبت به سرشاخه‌ها بود. این موضوع را می‌توان به اشباع بافت‌های هوایی یا محدودیت‌های شیب یونی مرتبط دانست. به عبارت دیگر، این روند می‌تواند بدلیل یکسان بودن شیب یونی خاک و گیاه باشد؛ بطوری‌که یون‌هایی که به سمت بخش‌های هوایی گیاه حرکت می‌کنند، سبب می‌شوند که یون‌های جدیدی به سمت ریشه‌ها حرکت کنند. از این‌رو، غلظت‌های بیش‌تری از فلزات در ریشه‌ها حفظ می‌شوند. هرچند در این‌گونه موارد، غلظت‌های کم‌تر فلزات در سرشاخه‌ها می‌تواند به سبب تحرک محدود فلزات نیز باشد.^{۱۵} همچنین، انباشت قابل ملاحظه کادمیوم در ریشه‌های گل جعفری نسبت به بخش‌های هوایی آن‌را می‌توان با تجمع مقادیر بالای این فلز در رایزوباکترها (*Rhizobacteria*) مرتبط دانست.^{۴۷} از این‌رو، مقادیر بزرگ‌تر از یک فاکتور انباشت این عنصر در حضور اسید سیتریک در گونه گل جعفری (نمودار ۲ب) در تیمارهای واجد ۵۰ و ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم کلرید کادمیوم افزوده به خاک را می‌توان با رایزوباکترها و نیز افزایش جذب فسفر ناشی از انحلال یون‌های فسفات و تأثیر آن در رشد و نمو گیاه مرتبط دانست.^{۴۸} در واقع، با آزادسازی اسید سیتریک از درون ریشه، pH خاک کاهش یافته و یون‌های سترات حاصل از آن منجر به آزادسازی یون‌های فسفات از ذرات خاک می‌شود. به بیان دیگر، یون‌های سترات در زمینه جذب به جایگاه‌های استقرار در ذرات رس خاک رقابتی شدید با یون‌های فسفات داشته و می‌تواند به افزایش انحلال فسفات غیر محلول منجر شوند.^{۴۹}

نتیجه گیری

با استناد به مقادیر فاکتورهای انتقال و انباشت زیستی به ترتیب از قابلیت تثبیت و استخراج گیاهی برخوردار بودند. در این خصوص، می توان به نقش اسیدهای آلی یعنی اسید سالیسیلیک و اسید سیتریک که می توانند از طریق سازو کارهایی مانند کاهش pH سیستم الکترولیت خاک و افزایش فراهمی زیستی و غلظت یون های فلزی در محلول خاک، اثرات شبه هورمونی، آزادسازی و انحلال فسفات، افزایش تحرک کادمیوم و برخی فعالیت های آنزیمی، دگرگونی میکروساختاری، کاهش ظرفیت نگهداری فلزات توسط ذرات رس و افزایش مسیر جریان انحلال و جذب (Biosorption) توسط گیاه نقش مهمی در الکتروکیتیک پالایش خاک داشته باشند، اشاره کرد. لذا، با توجه به اثر مطلوب اسیدهای آلی بعنوان عوامل کلات کننده در ارتقای کارایی گیاه پالایی گونه های فرا انباشتگر، استفاده از آنها در فرآیند آلودگی زدایی خاک توصیه می شود.

سپاسگزاری

این مقاله برگرفته از رساله دکتری تخصصی محیط زیست با کد ۱۷۱۴۸۴۰۵۰۷۶۱۷۷۷۱۱۶۲۲۹۲۰۴۹ مصوب دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان است. بدین وسیله نویسندگان از معاونت محترم پژوهش و فن آوری دانشگاه برای فراهم کردن امکانات اجرای مطالعه، سپاسگزاری می کنند.

شیمیایی منجر نمی شود. در این خصوص، بروز اثر سمیت EDTA را می توان با کاهش فعالیت آنزیم های ACC deaminase و IAA synthesis در حضور عنصر کادمیوم مرتبط دانست.^{۵۲}

کاهش سمیت برخی فلزات سنگین در حضور اسید سالیسیلیک در گونه گل جعفری را می توان به ویژگی فنولی شبه هورمونی مشابه تنظیم کننده های رشد این اسید که پاسخ های متابولیکی (میزان کلروفیل، رشد ریشه ها و سرشاخه های) گل جعفری را بطور چشم گیری افزایش می دهد و همچنین نقش این اسید در افزایش انحلال عنصر در محلول خاک و ارتقای انباشت آنها در گل جعفری در شرایط تنش ناشی از فلزات سنگین در خاک های آلوده در راستای کاهش سمیت فلزات سنگین، مرتبط دانست.^{۱۶} همچنین، با توجه به نتایج می توان عنوان کرد که گونه *T. patula*، خاک های آلوده به کادمیوم را از طریق بهبود فعالیت آنزیم های آنتی اکسیدان همچون آسکوربات پراکسیداز (APX)، گلو تاتیون ریداکتاز (GR) و سوپر اکساید دسیموتاز (SOD)؛ بویژه در برگ ها، پالایش می کند. در حالی که، فعالیت این گونه آنزیم ها در ریشه ها بطور قابل توجهی کاهش می یابد.^{۵۳} بطور کلی تجمع بیش تر کادمیوم در شاخساره های گل جعفری نسبت به ریشه ها را می توان با ماهیت فرا انباشتگری این گیاه مرتبط دانست.^{۲۵}

References

1. Amna AN, Masood S, Mukhtar T, et al. Differential effects of cadmium and chromium on growth, photosynthetic activity, and metal uptake of *Linum usitatissimum* in association with *Glomus intrardices*. Environ Monit Assess 2015; 187: 311.
2. Cui H, Fan Y, Yang J, et al. In situ phytoextraction of copper and cadmium and its biological impacts in acidic soil. Phytoremediation of heavy metals from water of Yamuna river by *Tagetes patula*, *Bassica scoparia*, *Portulaca grandiflora* Chemosphere 2016; 161: 233-41.

3. Ghosh A, Manchanda N. Phytoremediation of heavy metals from water of Yamuna river by *Tagetes patula*, *Bassica scoparia*, *Portulaca grandiflora*. Asian Plant Res J 2019; 2(2): 1-14.
4. Romeh AA, Khamis MA, Metwally SM. Potential of *Plantago major L.* for phytoremediation of lead-contaminated soil and water. Water Air Soil Pollut 2016; 227: 9.
5. Sobhanardakani S. Heavy metals health risk assessment through consumption of some foodstuffs marketed in city of Hamedan, Iran. Caspian J Environ Sci 2019; 17(2): 175-83.
6. Rezaei Raja O, Sobhanardakani S, Cheraghi M. Health risk assessment of citrus contaminated with heavy metals in Hamedan City, potential risk of Al and Cu. Environ Health Eng Manage J 2016; 3(3): 131-35.
7. Ravankhah N, Mirzaei R, Masoum S. [Evaluation of geoaccumulation index, contamination factor, and principal component analysis for estimating soil contamination]. Iran J Health Environ 2015; 8(3): 345-56 (In Persian).
8. Zhang H, Guo Q, Yang J, et al. Comparison of chelates for enhancing *Ricinus communis L.* phytoremediation of Cd and Pb contaminated soil. Ecotoxicol Environ Safe 2016; 133: 57-62.
9. Kamran MA, Mufti R, Mubariz N, et al. The potential of the flora different regions of Pakistan in phytoremediation: a review. Environ Sci Pollut Res 2014; 21(2): 801-12.
10. Ningyu LI, Bin GUO, Hua LI, et al. Effects of Double Harvesting on heavy metal uptake by six forage species and the potential for phytoextraction in field. Pedosphere 2016; 26(5): 717-24.
11. Naderi MR, Danesh Shahraki A, Naderi R. [Some Methods of Heavy Metals Phytoremediation Efficiency Increasing]. Human Environ 2012; 10(3): 28-38 (In Persian).
12. Chaturvedi N, Ahmed MJ, Dhal NK. Effects of iron ore tailings on growth and physiological activities of *Tagetes patula L.* J Soil Sediment 2014; 14: 721-30.
13. Cay S. Enhancement of cadmium uptake by *Amaranthus caudatus*, an ornamental plant, using tea saponin. Environ Monit Assess 2016; 188: 320-27.
14. Cay S, Uyanik A, Engin MS, et al. Effect of EDTA and tannic acid on the removal of Cd, Ni, Pb and Cu from artificially contaminated soil by *Althea rosea Cavan.* Int J Phytoremediat 2015; 17(1-6): 568-74.
15. Ko CH, Chang FC, Wang YN, et al. Extraction of heavy metals from contaminated soil by two *Amaranthus* spp. Clean Soil Air Water 2014; 42(5): 635-40.
16. Afrousheh M, Tehranifar A, Shoor M, et al. Phytoremediation potential of copper contaminated soils in *Calendula officinalis* and effect of salicylic acid on the growth and copper toxicity. Int Lett Chem, Physic Astron 2015; 50: 159-68.
17. Shokri Z, Boroomand N, Sarcheshmeh Pour M, et al. [Effects of *Arbuscular mycorrhizal* fungi on cadmium phytoremediation by Marigold (*Tagetes erecta*)]. J Soil Manage Sustain Prod 2016; 6(1): 191-204 (In Persian).
18. Amouei A, Mahvi AH, Naddafi K. [The effect of chemical additives on the uptake and accumulation of Pb and Cd in native plants of north of Iran]. J Mazand Univ Med Sci 2012; 22(86): 116-24 (In Persian).
19. Suthar V, Memon KS, Mahmood-ul- Hassan M. EDTA-enhanced phytoremediation of contaminated calcareous soils: heavy metal bioavailability, extractability, and uptake by maize and sesbania. Environ Monit Assess 2014; 186(6): 3957-68.
20. Lan J, Zhang S, Lin H, et al. Efficiency of biodegradable EDDS, NTA and APAM on enhancing the phytoextraction of cadmium by *Siegesbeckia orientalis L.* grown in Cd- contaminated soils. Chemosphere 2013; 91(9): 1362-67.
21. Sabir M, Hanafi MM, Zia- Ur- Rehman M, et al. Comparison of low- molecular- weight organic acids and ethylenediaminetetraacetic acid to enhance phytoextraction of heavy metals by maize. Commun Soil Sci Plant Anal 2014; 45(1), 42-52.
22. Lingua G, Todeschini V, Grimaldi M, et al. Polyaspartate, a biodegradable chelant that improves the phytoremediation potential of poplar in a highly metal-contaminated agricultural soil. J Environ Manage 2014; 132: 9-15.
23. Callahan DL, Baker AJ, Kolev SD, et al. Metalionligands in hy- peraccumulating plants. J Biol Inorg Chem 2006; 11: 2-12.
24. Heidari S, Fotouhi Ghazvini R, Zavareh M, et al. [Investigation of physiological response and phytoremediation ability of *Echinacea purpurea* in cadmium contaminated soil]. Iran J Hortic Sci Technol 2018; 19(2): 127-42 (In Persian).
25. Sinhal VK, Srivastava A, Singh VP. EDTA and citric acid mediated phytoextraction of Zn, Cu, Pb and Cd through marigold (*Tagetes erecta*). J Environ Biol 2010; 31(3): 255-59.
26. Liu JN, Zhou QX, Wang S, et al. Cadmium tolerance and accumulation of *Althaea rosea Cav.* and its potential as a hyperaccumulator under chemical enhancement. Environ Monit Assess 2009; 149: 419-27.
27. Towolawi AT, Arowolo TA, Bada BS, et al. Phytoextraction assessment of green Amaranth (*Amaranthus viridis Linn.*) Grown on soil amended with sewage sludge. Ife J Sci 2017; 19(1): 133-40.
28. United States Department of Agriculture (USDA). Field Book for Describing and Sampling Soils, version 3.0. National soil survey center, Natural Resources

- Conservation Service, 2012, 300 p.
29. Carter MR, Gregorich EG. Soil sampling and methods of analysis, (2nd ed), CRC Press Boca Raton; 2008: FL, 1204p.
  30. Ebrahimi M. Effect of EDTA treatment method on leaching of Pb and Cr by *Phragmites australis* (Cav.) Trin. Ex Steudel (common reed). Caspian J Env Sci 2015a; 13(2):153-66.
  31. Sobhanardakani S, Heydari A, Khorasani NA, et al. Preparation of new biofungicides using antagonistic bacteria and mineral compounds for controlling cotton seedling damping-off disease. J Plant Prot Res 2009; 49(1): 49-55.
  32. Bardiya-Bhurat K, Sharma S, Mishra Y, et al. *Tagetes erecta* (marigold), a phytoremediant for Ni and Pb-contaminated area: a hydroponic analysis and factors involved. Rendiconti Lincei 2017; 28(4): 673-78.
  33. Liu JN, Zhou QX, Sun T, et al. Identification and chemical enhancement of two ornamental plants for phytoremediation. Bull Environ Contam Toxicol 2008; 80: 260-65.
  34. Bareen F, Rafiq Kh, Shafiq M, et al. Uptake and leaching of Cu, Cd, and Cr after EDTA application in sand columns using Sorghum and Pearl Millet. Pol J Environ Stud 2019; 28(4): 2065-77.
  35. Sobhanardakani S, Jamshidi K. Assessment of metals (Co, Ni and Zn) content in the sediments of Mighan Wetland using geo-accumulation index. Iran J Toxicol 2015; 9(30): 1386-90.
  36. Davodpour R, Sobhanardakani S, Cheraghi M, et al. Honeybees (*Apis mellifera* L.) as a potential bioindicator for detection of toxic and essential elements in the environment (Case study: Markazi Province, Iran). Arch Environ Contam Toxicol 2019; 77(3): 344-58.
  37. Di Bonito M, Breward N, Crout NMJ, et al. Overview of selected soil pore water extraction methods for the determination of potentially toxic elements in contaminated soils: Operational and technical aspects. Environ Geochem 2008; 213-49.
  38. Hosseini NS, Sobhanardakani S, Cheraghi M, et al. Heavy metal concentrations in roadside plants (*Achillea wilhelmsii* and *Cardaria draba*) and soils along some highways in Hamedan, west of Iran. Environ Sci Pollut Res 2020; 27(12): 13301-14.
  39. Abbaszadeh H, Mohammadi Roozbahani M, Sobhanardakani S. [Use of *Ziziphus spina-christi* and *Prosopis cineraria* Leaves As Bio-Indicators of Environmental Pollution Emitted From Industrial Areas]. Iran J Health Environ 2019; 12(1): 87-100 (In Persian).
  40. Almaroai YA, Usman ARA, Ahmad M, et al. Effect of synthetic chelators and low-molecular-weight, organic acids on chromium, copper and arsenic uptake and translocation in Maize (*Zea mays* L.). Soil Sci 2012; 177:655-63.
  41. Ebrahimi M. Effect of EDTA and DTPA on phytoremediation of Pb-Zn contaminated soils by *Eucalyptus camaldulensis* Dehnh and effect on treatment time. Desert 2015b; 19(1): 65-73.
  42. Ouhadi VR, Yong RN, Bayesteh H, et al. Influence of potential determining ions on the microstructural performance and contaminant adsorption of a homoionic illitic clay. Water Air Soil Pollut 2007; 181: 77-93.
  43. Zhang, X, Yang H, Cui Z. Evaluation and analysis of soil migration and distribution characteristics of heavy metals in iron tailings. J Clean Prod 2018; 172: 475-80.
  44. Rungruang N, Babel S. Cadmium removal potential from contaminated soil by *Tagetes erecta* L. and *Panicum maximum*: influence of soil pH. Soil Sediment Contam 2016; 25:133-50.
  45. Goodarzi AR, Mirmomen M. [The effect of time and pore fluid characteristics on electrokinetic performance in removing heavy metals from soil]. Modares Civil Eng J 2016; 8(3): 229-41 (In Persian).
  46. Neugschwandtner RW, Tlustos P, Komarek M, et al. Chemically enhanced phytoextraction of risk elements from a contaminated agricultural soil using Zea mays and Triticum aestivum: performance and metal mobilization over a three year period. Int J Phytoremediat 2012; 14(8): 754-71.
  47. Chitraprabha K, Sathyavathi S. Phytoextraction of chromium from electroplating effluent by *Tagetes erecta* (L.). Sustain Environ Res 2018; 28: 128-34.
  48. Kaur C, Selvakumar G, Ganeshamurthy AN. Organic Acids in the Rhizosphere: Their Role in Phosphate Dissolution. Springer, 2016; pp 165-77.
  49. Barrow NJ, Debnath A, Sen A. Mechanisms by which citric acid increases phosphate availability. Plant Soil 2017; 423(1-2): 1-12.
  50. Kaur R, Yadav P, Sharma A, et al. Castasterone and citric acid treatment restores photosynthetic attributes in *Brassica juncea* L. under Cd(II) toxicity. Ecotoxicol Environ Safe 2017; 145: 466-75.
  51. Khan AR, Ullah I, Waqas M, et al. Host plant growth promotion and cadmium detoxification in *Solanum nigrum*, mediated by endophytic fungi. Ecotoxicol Environ Safe 2017; (136): 180-88.
  52. Mendoza-Hernandez JC, Perea-Velez YS, Arriola-Morales J, et al. Assessing the effects of heavy metals in ACC deaminase and IAA production on plant growth-promoting bacteria. Microbiol Res 2016; 188-189: 53-61.
  53. Liu YT, Chen ZS, Hong CY. Cadmium- Induced physiological response and antioxidant enzyme changes in novel cadmium accumulator *Tagetes patula*. J Hazard Mater 2011; 189: 724-31.

Evaluation of Chelating Agents with Different Biodegradability Rates on the Enhanced Phytoremediation Efficiency of Ornamental Species (*Amaranthus caudatus* and *Tagetes patula*) in Cadmium Contaminated Soils

Nastaran Aghelan¹, Soheil Sobhanardakani^{2*}, Mehrdad Cheraghi², Bahareh Lorestani², Hajar Merrikhpour³

1. Ph.D. Candidate in Environmental Sciences, Department of the Environment, College of Basic Sciences, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamedan, Iran

2. Ph.D. in Environmental Science, Associate Professor in Environmental Sciences, Department of the Environment, College of Basic Sciences, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamedan, Iran

3. Ph.D. in Soil Science, Assistant Professor in Soil Sciences, Department of Agriculture, Sayyed Jamaledin Asadabadi University, Asadabad, Iran

*E-mail: s_sobhan@iauh.ac.ir

Received: 6 May 2020 ; Accepted: 15 August 2020

ABSTRACT

Background & Objective: Nowadays, since increasing environmental pollution particularly soil contamination can cause adverse health effects, kind of methods such as phytoremediation techniques are commonly used to remediate organic, inorganic and nuclear pollutants from contaminated sites. Therefore, this study was conducted to assess of chelating agents with different biodegradability rates on the enhanced phytoremediation efficiency of *Amaranthus caudatus* and *Tagetes patula* as ornamental species in cadmium contaminated soils in 2018.

Materials & Methods: In pot experiments, the soil specimens were moderately artificially contaminated by cadmium chloride (50 and 100 mg/kg). Then 2.5 mmol/kg of EDTA, 2.0 mmol/kg of salicylic acid (SA) and 2.5 mmol/kg of citric acid (CA) solution were added to the contaminated soils to study the influence of these chelating agents on phytoremediation efficiency by studied ornamental plants. Finally, after acid digestion of cultivated soil, roots and stems of *A. caudatus* and *T. patula*, the Cd content was determined using ICP-OES.

Results: The results showed that after 60 days of pots irrigation, the maximum mean content of Cd (mg/kg) in cultivated soil, root and stem samples of *A. caudatus* with 1.87, 4.50 and 1.89 were found in the SA, EDTA and SA treatments, respectively. Moreover, the maximum mean content of Cd in cultivated soil, root and stem samples of *T. patula* with 1.86, 1.18 and 3.10 were found in the control, CA and SA treatments, respectively. Also, the values of translocation and bioconcentration factors indicate that *A. patula* can be considered to be potential plant species for phytostabilization and phytoextraction of cadmium, respectively.

Conclusion: The results reported in this study show that the organic acids such as SA and CA have considerable role in soil refining electrokinetic or enhance of soil electrokinetic bioremediation through mechanisms resembling hormonelike effects, phosphate release and dissolution, enhancing of cadmium mobility and some enzymatic activities, microstructural variations and retention capacity decreasing of clay particles. Therefore, due to the desirable effects of organic acids as chelate agents to enhancing phytoremediation efficiency of hyperaccumulator species use of these compounds in the cleanup of contaminated soil is recommended.

Keywords: *Amaranthus caudatus*, *Tagetes patula*, Cadmium, Environmental remediation, Chelating agents